

Dünya Savaşlarının Ardından Geliştirilen Çocuk Koruma Stratejileri ve Türkiye'nin Rolü

Duygu Yılmaz *

Araştırma Makalesi

Dr. Öğr. Üyesi, Jandarma ve
Sahil Güvenlik Akademisi
Ankara/TÜRKİYE
duyguyilmaz35@hotmail.co.uk
ORCID: 0000-0002-0205-354X

Geliş: 1 Kasım 2024
Kabul: 27 Haziran 2025
Yayın: 10 Ağustos 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

1914-1918 arasındaki I. Dünya Savaşı ve 1939-1945 yıllarındaki II. Dünya Savaşı, dünya genelinde derin yıkımlar yaratmış, bu yıkımdan etkilenen grupların başında çocuklar gelmiştir. Toplumların en savunmasız kesimini temsil eden çocukların başta yoksulluk olmak üzere karşılaştığı problemleri ele alan bu çalışma, savaşların çocuklar üzerindeki yıkıcı etkilerini tarihsel bağlamda incelemeyi ve Türkiye'nin 1919-1950 döneminde çocuk haklarını korumaya yönelik geliştirdiği sosyal politikalarla uluslararası yardımlaşma mekanizmalarındaki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada uluslararası çocuk koruma politikaları ile Türkiye'nin bu çabalara katılımı değerlendirilmiş bu kapsamda savaş mağduru çocuklara yönelik yardım projeleri incelenmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı'ndan elde edilen belgeler doküman analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Veriler, birinci ve ikinci el kaynaklarla desteklenmiştir. Verilerin analiz sürecinde ise hermenötik bir yaklaşımdan faydalanılmıştır. Çalışmada tarihsel belgelerden hareket etmek suretiyle Türkiye'nin sosyal politika analizine derinlemesine yer verilmiştir. Sonuç olarak, 1919-1950 yılları arasında savaşlar ve krizler bağlamında çocukların korunmasına yönelik geliştirilen politikaların analiziyle çocukların korunmasına yönelik çalışma alanında farkındalığın artırılması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Savaşları, Çocukların Korunması, Yardım Faaliyetleri, Uluslararası İş Birliği, Türkiye

Child Protection Strategies Developed After the World Wars and Türkiye's Role

Research Article

PhD., Gendarmerie and Coast
Guard Academy
Ankara /TURKIYE
duyguyilmaz35@hotmail.co.uk
ORCID: 0000-0002-0205-354X

Received: 1 November 2024
Accepted: 27 June 2025
Published: 10 August 2025

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

The First World War (1914–1918) and the Second World War (1939–1945) caused profound devastation across the globe, with children being among the most affected groups. Representing the vulnerable segment of society, children faced numerous challenges, particularly poverty. This study aims to examine the destructive effects of wars on children within a historical context and to reveal Turkey's role in developing social policies for the protection of children's rights and its involvement in international aid mechanisms between 1919 and 1950. Within this framework, international child protection policies and Turkey's participation in such efforts are evaluated, and aid projects targeting war-affected children are analyzed. The study adopts an analytical historical method. Documents obtained from the Directorate of State Archives have been analyzed using document analysis, supported by primary and secondary sources. A social policy analysis of Turkey has been conducted through a historical-documentary approach and within an interpretivist epistemological framework. Ultimately, this study aims to contribute to raising awareness in the field of child protection by analyzing the policies developed in response to wars and crises during the period between 1919 and 1950.

Keywords: World Wars, Protection of Children, Aid Activities, International Cooperation, Türkiye

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Yılmaz, Duygu. Dünya Savaşlarının Ardından Geliştirilen Çocuk Koruma Stratejileri ve Türkiye'nin Rolü. *History Studies* 17, no. 3 (2025): 635-658.

Giriş: Çocukların Korunmasında Dış Yardımların Önemi ve Tarihsel Süreci

Dış yardımlar, ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişimini desteklemek amacıyla devletler veya uluslararası kuruluşlar tarafından sağlanan kaynaklar ve hizmetlerdir. Bu yardımlar, genellikle insani krizler, doğal afetler veya gelişimsel ihtiyaçlar doğrultusunda hayata geçirilir ve gıda yardımı, teknik ve mali destek şekillerinde sunulabilir. Bunun yanında dış yardımlar, sosyal ve ekonomik kalkınmada önemli rol oynamaktadır.¹ Savaş dönemlerinde önem kazanan ulusların bu dayanışmasının önder isimlerden birisi Henry Dunant'dır. Dunant önderliğinde 1863'te Cenevre'de kurulan *Uluslararası Kızılhaç Komitesi* ile ulusların dayanışma çemberi güçlenmiştir.²

Uluslar arasında dış yardım kavramıyla ifade edilen etkileşim 1945 yılından itibaren devletlerin dış politikasını şekillendiren resmi unsurlardan birisi haline gelmiş, yoksulluk ve doğal afetler başta olmak üzere dış yardımlar, desteklenen ülkelerin kalkınmasında rol oynamıştır. Uluslararası dış yardımlar ve insani destek programları, savaş mağduru çocukların karşılaştığı zorlukları hafifletme çabalarında da kritik bir öneme sahiptir. Bu yardımlar, acil ihtiyaçların karşılanmasından sosyal destek ve eğitim hizmetlerine kadar geniş bir yelpazede menfaat sağlayarak çocukların yaşadıkları travmaları atlattıklarına yardımcı olmuştur. Dolayısıyla, savaş sonrası dönemlerde dış yardımların etkin yönetimi ve stratejik planlamasına çocukların korunması meselesinin de eklenmesi olağanüstü dönemlerde toplumsal iyileşme sürecini hızlandırmıştır.³

Çocukların korunmasına yönelik düzenlenen çeşitli konferans ve toplantılar ile hazırlanan anlaşmalar ulusları bir araya getirerek iş birliğine sevk eden önemli adımlardır. 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde uluslararası bir mesele olarak çeşitli konferans ve anlaşmalara konu olan çocukların korunması meselesi karşısında Osmanlı Devleti de birçok girişimde bulunmuştur. Devlet hem ülke içindeki savaş mağduru çocuklara yardım sağlamak üzere kurumsallaşmış hem de dünyadaki gelişmeleri takip ederek başta Avrupa'da düzenlenen ve çocukların korunmasını ele alan toplantılara katılarak kimsesiz ve yoksul çocuklara yardım çalışmaları yürütmüştür. Bu toplantılardan birisi 1890 yılında Belçika'da toplanan *Terk Edilmiş Çocuklar ve Mahkumlar Uluslararası Konferansı*'dır.⁴

1894 yılında Jules le Jeune tarafından çocukların korunması meselesinin gündeme taşınmasının ardından 1911 yılında *Paris Çocukları Koruma Cemiyeti* çatısı altında kimsesiz ve muhtaç çocuklara yönelik çabalar resmiyete dökülmüş, bu yöndeki bir diğer resmi adım ise 1912 yılında İsviçre'de kurulan uluslararası bir merkez ile atılmıştır. Çocukların korunması adına yürütülen bu çalışmalar, Belçika Adalet Bakanı Kont tarafından genişletilmiş ve 1913 Temmuz'unda Brüksel'de *Milletlerarası Çocukların Korunması Bürosu*'nun kurulması amacıyla toplantılar yapılmıştır.⁵

¹ Erdal Arslan ve Kerem Kiper, "Dış Yardım Nedir? Niçin Yapılır?", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, no.14 (2015):10; Türk Dil Kurumunda birden fazla tanımı olan yardım sözcüğü, ulusların arasında oluşturduğu etkileşim bakımından *Bir ülkeye veya birine bağış ve ödünç olarak verilen para ve ihtiyaç maddeleri; destek tanımıyla* karşımıza çıkmaktadır. <https://sozluk.gov.tr/>

² Pierre Boissier, *Henry Dunant*, (Geneva: Henry Dunant Institute, 1974) 10-11.

³ Nuri Birtok, "Türkiye'nin Dış Yardımları ve Yönetimi, Devlet Planlama Teşkilatı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü" (Uzmanlık Tezi, Ankara, 1996) 6; *Dış Yardımların Düzenlenmesi Seçilmiş Ülke Uygulamaları 2011/2012*. (Ankara: TİKA Yayınları, 2013) 7.

⁴ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011) 214.

⁵ Ali Naim İnan, *Çocuk Hukuku*, (İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968) 81.

20.yüzyılın ilk çeyreğinde çocukların korunması yönünde yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'ni Balkan Savaşları ile yaşanan kayıplarla bağlantılı olarak yakından ilgilendirmiştir. Devlet, savaş sırasında şehit düşen askerlerin yetim kalan çocuklarına yardım etmek üzere Avrupa'daki teşkilatlanmaları inceleyerek benzer yapılanmaları ülkeye taşımıştır. Bu çabalardan birisi Sofya'da hazırlanmış *Çocuklara Yardım Cemiyeti Talimatnamesi*'nin 1914 yılında Bulgaristan'dan talep edilmesidir. Bunun yanında Balkan Savaşları'nın geride bıraktığı şehit çocuklarına yardım etmek amacıyla dünyanın birçok yerindeki Müslümanlar tarafından Osmanlı Devleti'ndeki yetim çocuklara yardım elinin uzatılması ulusların bu mesele üzerindeki iş birliği çabalarını yansıtan örnekler arasındadır. Bu kapsamda Bakü'den yetim çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik 10.000 rupye tutarında bağış gönderilmiştir. Hindistan'ın Delhi bölgesi ile Panipat, Ravalpindi ve Miret şehirlerinden çeşitli tutarlarda İngiliz lirası Türk yetim çocukların faydasına sunulmak üzere bağışlanmıştır. 1912-1913 yılları arasında Asya ve Afrika'nın çeşitli bölgelerinden Osmanlı Bankasına gönderilmek suretiyle savaşta şehit düşen askerlerin çocuklarına yardım eli uzatılmıştır. Müslüman toplumların yanı sıra Avrupa Devletleri de Balkan Savaşları sırasında yetim kalan Türk çocuklara yardım kampanyaları başlatmıştır. *Uluslararası Kızılhaç Örgütü* tarafından yürütülen bu kampanyalardan birisi Belgrat'tan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırılmak üzere düzenlenmiştir.⁶ Ulusların yardımsever kimliklerini sergileyen bir diğer örnek, Osmanlı Devleti'nin, Meclisi-i Mebusan'da aldığı karar gereği 1917 yılında Beyrut ve Cebel-i Lübnan'da yoksul kimselere yardımda bulunması ve özellikle yetimhanelerdeki çocuklara gıda yardımı ulaştırmasıdır.⁷

20. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan ve neredeyse yarım yüzyıllık bir süreçte ulusları siyasi ve ekonomik gerekçelerle savaş alanlarında karşı karşıya getiren Dünya Savaşları, toplumsal yapıları ve bireylerin yaşamlarını temelden sarsmanın ötesinde, çocukların gelişim süreçleri üzerinde derin ve kalıcı etkiler bırakmıştır. Çocuklar, savaşın yarattığı travmalar ve belirsizlikler karşısında hem fiziksel hem de psikolojik açıdan büyük zorluklar yaşamışlar ve bu durum onların refah düzeylerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda, savaşın çocuklar üzerindeki etkilerini anlamak, hem bu etkilerin uzun vadeli sonuçlarını değerlendirmek hem de savaş sonrası iyileştirme ve destek stratejileri geliştirmek açısından kritik bir önem taşımıştır.⁸

I.Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin çocuklar üzerinde derinden hissedilmesi, dünya uluslarını yoksul ve kimsesiz çocuk kavramlarıyla karşılaştırmıştır. Dolayısıyla sıcak çatışmaların sona erdiği andan itibaren çocukların korunması ve çocuk hakları meseleleri uluslararası ortama konu olmuştur.⁹ Çocukların korunmasına yönelik gündemlerden birisi I. Dünya Savaşı'ndan sonra Eglantyne Jebb tarafından "çocukları kurtarın" sloganıyla yankı bulmuştur. Bu çağrı, 1919 yılında Londra'da *Çocuk Koruma Fonu*'nun kurulmasına zemin

⁶ Şeyma Dereci, "Balkan Savaşları Sırasında Dul, Yetim ve Kimsesizleri Korumaya Yönelik Sosyal Yardım Uygulamaları", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3, no. 5 (2013): 201-207.

⁷ Engin Akçay, "Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları" (Doktora Tezi, Polis Akademisi, 2011) 76.

⁸ Emine Akyüz, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004) 4.

⁹ İsmet Baysan Kobat, "Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri" (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2009) 5.

hazırlamıştır.¹⁰ Eğitimden sağlık hizmetlerine ekonomik yardımlardan çocukların temel bakım ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar geniş bir yelpazede hizmet vermeyi amaçlayan Fon, çok geçmeden İngiltere sınırlarını aşarak uluslararası dayanışma boyutuna ulaşmıştır. Kızılhaç Örgütü tarafından desteklenen Fon, 1920’de İsviçre’de kurularak faaliyet göstermeye başlayan *Çocuk Koruma İsviçre Komisyonu* ile birleşerek *Uluslararası Çocukları Koruma Birliği* adı ile faaliyetlerini yürütmeye devam etmiştir.¹¹ Birlik, “Çocuğun hayırına olarak uluslararası karşılıklı yardım fikrini yaymak; ırk, milliyet ya da mezhep ayrımı gözetilmeksizin çocuğun statüsünü desteklemeyi veya geliştirmeyi amaçlayan uluslararası veya ulusal kurumlarla iş birliği yapmak; koşulların gerektirdiği şekilde pratik eylemlerde bulunmak ve teşvik etmek, afet döneminde çocuklar arasındaki sıkıntıların giderilmesine yönelik fon toplamak, birleştirmek ve dağıtmak” amacıyla hareket etmiştir.¹²

I. Dünya Savaşı’nın sebep olduğu açlık ve çeşitli hastalıklara karşı çocuklara yardım faaliyetlerinin artması ve yardımlaşmaya yönelik benimsenen prensipler, 1922 yılında *Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi*’nin esaslarını oluşturmuştur.¹³ Milletler Cemiyeti (MC) tarafından düzenlenen 24 Eylül 1924 tarihli raporda ırk, milliyet ve inanç gözetilmeksizin tüm uluslara çocukların korunmasına yönelik bir takım sorumluluklar yükleyen *Cenevre Beyannamesi*’nin çocuk haklarıyla ilgili hükümleri şöyle sıralanmıştır: Çocuğun maddi ve manevi gelişimi için gerekli araçlar sağlanmalıdır. Aç olan çocuklar doyurulmalı, hastalık durumundaki çocukların tedavi ve bakım ihtiyaçları karşılanmalı, çocukların işleyebileceği suçlara yönelik önlemler alınmalı ve suça karışarak mağdur olan çocuklara sahip çıkılmalıdır. Toplumun maddi ve manevi açıdan felakete sürüklendiği olağanüstü dönemlerde yardım alan ilk grup, çocuklar olmalıdır. Çocuklar geçimini sağlayacak bir konuma getirilmeli ve işçi çocukların sömürülmesine karşı koruyucu önlemler alınmalıdır. Beynamede son olarak çocukların yetenekleri doğrultusunda topluma faydalı olarak yetiştirilmesi gerektiği önemle vurgulanmıştır.¹⁴ Çocukların korunmasına yönelik ilk sözleşme özelliği taşıyan *Beyanname*, 1923 yılında onaylanmıştır.¹⁵ Türkiye’nin 11 Aralık 1928 tarihinde *Beyannameyi* kabul etmiş olması, çocuk haklarının evrenselliği ve korunması konusunda başlayan uluslararası dayanışmanın bir parçası olduğunu göstermektedir.¹⁶

Çocuk haklarının uluslararası ortamda tanınması ve korunmasına yönelik girişimler 1939 yılında, II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla, sekteye uğramıştır. Yeni bir dünya savaşı ve savaşın yıkıcı etkileri, çocukların temel ihtiyaçlara erişmesini zorlaştırmıştır. Yaşanan kıtlık ve ortaya çıkan çeşitli hastalıklarla sayısı milyonlara varan çocuk ölümleri ve savaşın neden olduğu kitlesel göçlerin çocukların güvenliğini sarsması, savunmasız ve kırılgan olan toplumun bu kesiminin korunmasına yönelik uluslararası bilinci güçlendirmiştir. II. Dünya

¹⁰ Bruno Cabanes, “Humanitarianism Old and New: Eglantyne Jebb and Children’s Rights”, *The Great War and the Origins of Humanitarianism 1918- 1924*. Cambridge New York: University Press, 2014) 248.

¹¹ Celal Kürşat Konukçu, “Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2022) 18.

¹² *Handbook Of International Organisations (Associations, Bureaux, Committees, Etc.)*. (Geneva: League Of Nations Publisher, 1938) 122.

¹³ Emine Akyüz, “Önemli Kanunlarımızda Çocuğun Korunmasına İlişkin Hükümler ve Boşluklar”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 12, no.1 (1979): 14; Cabanes, “Humanitarianism Old and New: Eglantyne Jebb and Children’s Rights”, 248.

¹⁴ *League of Nations, Protection of Children Report of the Fifth Committee to the Fifth Assembly*. (Geneva, 1924) 1-5.

¹⁵ Ali Naim İnan, “Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi” *Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, no.1 (1968):203-204; Fatma Yaşar Ekici, “Geçmişten Günümüze Çocukların Korunmasına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme”, *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, no.4, (2015): 49.

¹⁶ Çetin Serkan Uğur, “Türkiye’de çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü”, (Uzmanlık Tezi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018) 24.

Savaşı'nın sona ermesinin ardından 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Teşkilatı (BM), aynı yıl New York'ta kurulan ve savaş sonrasında Avrupa ve Çin'deki çocuklara yiyecek, ilaç ve giyim eşyası sağlamak amacı taşıyan *Birleşmiş Milletler Uluslararası Yardım Fonu* ve 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*, çocukla ilgili tanımları ve çocuk hakları kavramını dönemin ihtiyaçlarına göre güncellemiştir.¹⁷ Bildirge, çocuk hakları konusunu doğrudan ele almasa da çocukların haklarını koruyan temel ilkeleri ve standartları belirlemiştir. Bildirgenin 25. ve 26. maddelerinde çocukların sağlık ve eğitim imkanlarına erişim hakkı olduğu vurgulanmıştır.¹⁸ Bu bağlamda, Bildirge çocukların korunması ve refahı için gerekli olan genel çerçeveyi çizmiş ve çocuk haklarının uluslararası düzeyde tanınmasının temelini oluşturmuştur. Bu ilkeler, daha sonra 1959 Çocuk Hakları Bildirgesi ve 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi daha spesifik çocuk hakları belgelerine zemin hazırlamıştır.¹⁹

Çocukların korunması hedefine yönelik oluşturulan dış yardımların etkin bir şekilde kullanılmasında teşkilatlanma ve hukuki düzenlemeler, yukarıda da belirtildiği üzere, önemli adımların başında gelmektedir. Ancak yardımların ulaşmasını kolaylaştırıcı uygulamalar da toplumları bu hedefe yaklaştırmaktadır. Örneğin dış yardımların gümrük vergisinden muaf tutulması önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu noktada Türkiye, henüz Birleşmiş Milletler Çocuklara Uluslararası Yardım Fonu'na üye olmadan yoksul ve kimsesizlere yardım akışını kolaylaştırmak üzere gerekli zeminini 22 Eylül 1941 tarihinde kabul edilen *Kızılay Cemiyeti ve Harp ve Afet Vukuunda Onunla Birlikte Çalışmak Üzere Hükümetin Müsaadesiyle Gelecek Bu Türli Sıhhi ve İnsani Yardım Heyetleri Namına Vürut edecek Olan Eşyanın Gümrük Vergisinden Muafiyetine Dair Kanun* ile oluşturmuştur. Kanunla Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına sulh zamanında yabancı memleketlerden gelecek tıbbi malzeme, sağlık ve teknik gereçlerin gümrük vergisinden muaf tutulması karara bağlanmıştır. Bu muafiyetin yalnızca Hilâl-i Ahmer ve Salib-i Ahmer heyetlerinin ihtiyaçları için geçerli olacağı ancak herhangi bir afet durumunda felaketzedelere yardım amacıyla veya askerlerimize hediye olarak gönderilen malzeme ve eşyanın yanı sıra Kızılay veya diğer hayırsever kuruluşlar tarafından gönderilen yardımlar ve Kızılay'ın işletmekte olduğu veya gelecekte kuracağı tesislerin malzeme ve levazımın bu muafiyet kapsamına girmeyeceği kanunda belirtilmiştir.²⁰

BM'nin çocuklara yardım sağlamak üzere kurulan daimî teşkilatına Türkiye'nin katılması Sosyal Yardım Bakanlığının 12 Ekim 1949 tarih ve 231-14019 sayılı yazısı ve Dışişleri Bakanlığının 28 Ekim 1949 tarih ve 52984 sayılı görüşü üzerine Bakanlar Kurulu tarafından 12 Ocak 1950 tarihinde alınan kararla gerçekleşmiştir.²¹ Alınan karar, BM tarafından 11 Aralık 1946 tarihinde kabul edilen 37 sayılı sözleşme gereği çocukların korunmasına harcanarak fonun Türkiye'deki çocukların, gençlerin, gebe kadınların ve emzikli annelerin faydasına kullanılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda 5 Eylül 1951 tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti adına Dr. Ekrem Üstündağ ile Birleşmiş Milletler Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu adına Dr. J. Mabileau arasında Ankara'da teknik yardım anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 5. maddesinde Türkiye ile Fon arasında samimi ve dostane

¹⁷ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, C. 2. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000) 21.

¹⁸ Suat Ballar, *Çocuk Hakları*. (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1998) 8; Şeref Ünal, *İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*. (Ankara: TBMM Basımevi, 2001) 6.

¹⁹ Kobat, "Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri" 10-11; *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Raporun Ekleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Sonuç Gözlemleri*. (Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, 2001) 60.

²⁰ TBMM Kanunlar Dergisi, C. 22, 22 Eylül 1941, 839; Resmi Gazete, Sayı:4921, 25 Eylül 1941, s.1741.

²¹ BCA. Milletlerarası Çocuk Yardım Sandığı Yerine Kaim Olmak Üzere Kurulacak Daimî Teşkilata Hükümetimizin de Katılması, 30.18.1.2/121.98.2, 12 Ocak 1950.

ilişkilerin kurulması lüzumuna değinilmesi kimsesiz ve yoksul çocuklara yardım hususunda istikrarlı adımlar atılacağına işaret etmiştir.²²

Toplumların en korunmasız kesimini oluşturan çocuklar, özellikle savaş ve yoksulluk gibi olağanüstü dönemlerde çok yönlü tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışma, savaşların çocuklar üzerindeki yıkıcı etkilerini tarihsel bir perspektifle analiz etmeyi; Türkiye'nin 1919-1950 yılları arasında çocuk haklarını korumaya yönelik geliştirdiği sosyal politika uygulamalarını ve bu süreçte uluslararası yardım mekanizmalarındaki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışmada üç temel başlık altında ilerlenmiştir. İlk bölümde, çocuk haklarının korunması meselesinin uluslararası düzeyde nasıl ele alındığı, bu süreci şekillendiren başlıca toplantılar ve kararlar ile Türkiye'nin bu toplantılardaki rolü değerlendirilecektir. İkinci bölümde, savaş ve yoksulluk gibi krizlerin çocuklar üzerindeki yıkıcı etkilerini hafifletmeyi amaçlayan bireysel ve kurumsal yardım faaliyetleri ele alınacaktır. Son olarak, üçüncü bölümde ise ulusların çocukların korunmasına yönelik kurumsal ve hukuksal iş birlikleri mercek altına alınarak Türkiye'nin bu iş birlikleri içerisindeki yeri irdelenecektir. Böylece, Cumhuriyet döneminde çocukların korunmasına yönelik çabalar hem ulusal hem de uluslararası bağlamda bütüncül bir yaklaşımla analiz edilecektir.

1. Çocukların Korunması Meselesini Gündeme Taşıyan Uluslararası Toplantılar ve Türkiye'nin Katılımı

1920'lerin başından itibaren katıldığı uluslararası çocuk kongreleriyle Türkiye, dünya çocuklarının korunması noktasındaki kararlılığını dünya kamuoyuna duyurmuştur. Bu kongreler, savaş sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası alandaki yerini pekiştirmesi ve çocukların geleceğine yönelik vizyonunu uluslararası bir platformda paylaşması açısından kritik öneme sahip olmuştur. Aynı zamanda Türkiye'nin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çocukların refahını ön planda tutan bir politika izleme arzusunu gözler önüne sermiştir.²³ Söz konusu tarih aralığında Türkiye, dünya gündemini yakından takip ederek ulusların çocukları koruma çabasına ortak olmuştur. Bu çabalardan birisi 8 Nisan 1923 tarihinde *New York Himaye-i Etfal Kongresi* katılmasıdır. Türkiye'yi temsilen kongreye Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Genel sekreteri Dr. Fuat Umay katılmıştır. Kongrede, Amerika'nın çeşitli bölgelerinden 8.445 kişi temsil edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı (TBMM) Mustafa Kemal Atatürk tarafından New York'taki Türk Teavün Cemiyeti'ne gönderilen mektup Dr. Fuad Bey tarafından Kongrede okunmuştur. Atatürk'ün çocukların korunmasına yönelik görüşleri mektuba şöyle yansımıştır:²⁴

İstihlas ve istiklal-i vatan mücahedesinde şehit düşen kahramanların yavrularını müreffeh ve mes'ud etmeğe çalışan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti vedaatıyla evlad-ı şüheda haklarında Amerika'da bulunan dindaşlarımızın göstermiş ve göstermekde bulunmuş oldukları hissiyat-ı alicenabane ve yüksek alaka-i insanyetperveranın evladlarına dest-i muavenet uzatan zevat-ı aliyeeye suret-i mahsusada arz-ı teşekkürat eylerim. Bugün adedleri yüzbinleri geçen bikes vatan yavrularının daima derhatır buyurulacağından kuvvetle ümidvar bulunduğunu arz eylerim efendim.

1924 yılında Viyana ve Budapeşte'de düzenlenen çocuk kongresinde savaş sonrasında yaşanan yoksulluk durumu dikkate alınarak fakir çocuklara yardım çalışmalarının

²² BCA. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti ile Birleşmiş Milletler Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu Arasında İmzalanan Teknik Yardım Anlaşması, 30.18.1.2/133.69.8, 4 Ağustos 1953.

²³ Gül Çakır, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18, no.1 (2020):362.

²⁴ Fethi Tevetoglu, "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları", *Belleten* 54, no.211 (1990):1176.

düzenlenmesi gündeme gelmiş bunun yanında mevcut yardım faaliyetleri hakkında katılımcılara bilgi sunulmuştur. Bu kapsamda Avusturya'daki muhtaç çocuklara 7.000.000 İsviçre frangı yardımda bulunulduğu, giderek artan nüfus karşısında yaşanma ihtimali yüksek olan yoksulluk problemine karşı çocukların korunmasına yönelik planların hazırlandığı, kimsesiz çocuklara yardım için organizasyonların düzenlendiği, İngiltere, Amerika ve İsviçre'den sağlanan desteklerle Avusturya'daki çocuklar için iki misafirhane kurulduğu ayrıca veremle mücadele kapsamında 800 yataklı bir sağlık kurumu inşa edildiği kongreye katılan üyelerle paylaşılan bilgiler arasındadır. Avusturya Hükümetinin Viyana'daki birçok okulda görevlendirilen hekimler aracılığıyla haftada bir gün çocuklara muayene hizmeti verdiği ve bu okullarda tespit edilen 180.000 yardıma muhtaç çocuğa üç öğün yemek temin edildiği ve açılan çeşitli türdeki sağlık kurumları aracılığıyla çocukların beden ve ruh sağlıklarının korunmasının hedeflendiği kongreyle ilgili edinilen diğer bilgilerdir. Kongreye katılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti üyelerinden Doktor Besim Ömer Paşa uluslararası iş birliğiyle yürütülen çocukların korunmasına yönelik çalışmalarla ilgili görüşlerini; medeniyetin geliştiği yerlerde çocuk sevgisinin artış gösterdiği ve sosyal sınıf farklarının ortadan kaldırıldığı şeklinde bildirmiştir. Ömer Paşa ayrıca Türkiye'deki yoksul çocuklara ülke dışından sağlanan yardımların sınırlı olduğu dolayısıyla Türkiye'nin uluslararası toplantılara katılmak suretiyle yardıma muhtaç çocukların durumlarını paylaşmasının faydalı olacağını bildirmiştir. Avrupa'daki yayınların takip edilmesi ve yurtdışındaki yardım derneklerinin çalışmalarından haberdar olunmasının önemine de vurgu yapan Besim Ömer Paşa'ya göre bu toplantılarda bulunulmasının bir diğer katkısı Türkiye'nin hayırsever kimliğinin dünya uluslarınca tanınmasıdır.²⁵

Farklı ülkelerden uzmanların bir araya gelerek çocuk sağlığı ve refahı konularında bilgi alışverişinde bulunmalarını sağlayan bir diğer kongre, Mayıs 1925'te düzenlenmiştir. Amerika'da düzenlenen *İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresine* Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Kırıkkale Mebusu Dr. Fuat Bey'in katılması kararlaştırılmıştır. Çocuk sağlığı ve refahı konularında uluslararası iş birliğini teşvik etmek amacıyla düzenlenen Kongre, Türkiye'nin çocuk hakları ve sağlığı konusunda uluslararası arenada temsil edilmesini sağlamış ve Türk çocuklarının sorunlarına dikkat çekilmesine olanak tanımıştır.²⁶

Türkiye'nin çocukların korunması meselesindeki aktif rolüne 2-5 Haziran 1927 tarihleri arasında Fransa'da düzenlenen Himaye-i Etfal Kongresi'nde de rastlanmaktadır. Çocuk sağlığı ve refahı alanında uluslararası bir buluşma olarak dikkat çekici bir öneme sahip olan Kongrede; çocuk bakımı, okul çağındaki çocukların eğitim imkanları, anne eğitimi ve gebelik gibi hayati konular üzerinde görüşmeler yapılmıştır. Türkiye'nin uluslararası uygulamaları yakından tanınmasına imkân tanıyan Kongrede ele alınan bu konular çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimini desteklemek için kritik öneme sahip olmuştur.²⁷ Aynı yıl MC Genel Sekreteri ve Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı arasında gerçekleşen resmi bir yazışma bu önemi ortaya koyması bakımından önemlidir. Yazışmada Cenevre'deki yetkilerce Türkiye'de çocukların refahı ve güvenliği için önem taşıyan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çalışmalarının yakından takip edildiği şu sözlerle dile getirilmiştir: *Türk Çocuk Esirgeme*

²⁵ "Kitabiyat", *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası* 4, no.41 (1925):1887-1890; United Nations Library/Archives. IVth International Congress of Childhood's Works. LON/BPC/ENF/76, 1924

²⁶ BCA. Amerika'da Açılacak İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresi'ne Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Kırıkkale Milletvekili Dr. Fuat'ın Katılması, 30.18.1.1/13.27.18, 13 Mayıs 1925.

²⁷ Kevser Şeker, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi 2015) 292.

Kurumu, derin bir bilgi birikimi ve insani niyetlerle hareket eden bir kuruluş olarak savaş malulleri, göçmenler ve özellikle yoksul ve evsiz çocukların korunmasına odaklanmıştır. Kuruluş tarihinden bu yana, Türkiye Çocuk Esirgeme Derneği, savaş felaketlerinden etkilenen ve ebeveynsiz kalan binlerce yoksul çocuğun yardımına koşmuştur. Bu çocuklar, derneğin çeşitli yollarla sunduğu desteklerle, zorlu şartlar altında daha iyi bir yaşam şansı elde etmektedir. Kurumun başkanlık görevini yürütmekte olan Dr. Fuat Umay tarafından MC Genel Sekreterliğine cevaben iletilen mektupta nazik düşünceleri için teşekkür edilmiş, Kurumun çalışmaları için MC'den destek beklendiği şu sözlerle ifade edilmiştir: *Savaş sonucunda yoksulluğa düşen çocukların desteklenmesi amacıyla firmamızın ve özel organizasyonumuzun maddi veya manevi katkı sağlama konusundaki çabalarını umutla bekliyoruz.* Kimsesiz ve muhtaç çocuklara yönelik yürütülen insani yardım çalışmalarından olumlu sonuçlar alınacağı inancında olduğunu belirtmiş olan Dr. Fuat Bey, Cenevre'de yapılan toplantı kararları doğrultusunda yardıma ihtiyacı olan çocukların sosyal ve ekonomik bir ortamda yaşamlarını idame edebilmeleri için Himaye-i Etfal Cemiyetinin çalışmalarına devam edeceğinin altını çizmiştir. Fuat Bey 1926 yılı içerisinde Kurumun faaliyetlerini gösterir listeyi yazı ile birlikte MC Genel Sekreterliğinin dikkatine sunmuştur.²⁸

Çocukların korunması meselesini ele alan bir diğer uluslararası ortam, Eylül 1929'da Danimarka'da düzenlenen Beynelmilel Çocuk Kongresi'dir. Kongreye Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni temsilen Dr. Reşit Galip Bey katılmıştır. Galip Bey'in ülkeye döndüğünde verdiği beyanatta, Kongrede çocuk ölümlerinin önlenmesi meselesi üzerinde önemle durulduğu ve çocukların korunmasına yönelik yürürlükte bulunan yönetmeliklerin tadil edilmesi gerektiği yönündeki görüşlerin öne çıktığını bildirmiştir. Bu hususların yanında Galip Bey, Türkiye'nin Merkezi Cenevre'de bulunan Uluslararası Çocukları Koruma Birliğinin asil üyesi statüsü kazandığını duyurmuştur. Çocuk ölümlerinin önlenmesi meselesinin de gündeme taşındığı Kongrede Galip Bey'in yaptığı konuşma, Türk Himaye-i Etfal Cemiyetinin çalışma programı üzerine şekillenmiş ayrıca Türkiye'de kutlanan çocuk bayramı hakkında verdiği bilgiler Kongrenin icra komitesi tarafından takdir edilmiştir. Reşit Bey'in Kongreye katılması, Cumhuriyet gazetesine "Türkiye'deki inkılapların dünyaya tanıtılmasında önemli adımlar" şeklinde yansımıştır.²⁹

Türk ve dünya kamuoyunda çocuk sağlığı ve refahı konusunda farkındalık oluşturan bir diğer kongre, Eylül 1931'de Cenevre'de düzenlenen Beynelmilel Himaye-i Etfal Birliği Kongresi'dir. Türkiye'yi temsilen Kongreye Aydın mebusu Reşit Galip Baydur katılmıştır. Reşit Bey, Kongre gündemi hakkındaki görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir: *"... Kongrede bilhassa işsizlikten mustarip memleketlerde işsizlerin çocuklarının korunması ve bakımı ile Avrupa haricinde kıtalarda çocuklara yardım ve bakım temini ehemmiyetli tutuldu. Bizde "çocuk haftası" adı altında beş seneden beri tertip ve tatbik edilen çocuk bayramı hakkında verdiğimiz izahat çok dikkat ve alaka uyandırarak alkışlandı. Henüz Avrupa'da bu usul tatbik edilmemiştir."* Reşit Galip Bey'in başkanlığındaki Türk heyeti Kongrede işsiz memleketlerdeki çocukların korunması adına çocuk bayramlarının düzenlenmesi ve kutlanmasını tavsiye etmiş ayrıca toplantıda söz alan bazı ülke temsilcilerinin Türkiye'de kutlanan çocuk haftası programları ve uygulama şekilleri hakkında bilgi talebinde bulunduğuna dikkat çekmiştir. Heyet Başkanı Reşit Galip Bey, çocuk hakları ve korunması adına yürürlükte bulunan Cenevre Beyannamesi'nin Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanmasının Cenevre'de düzenlenen Kongrenin icra heyetince şükranla karşılandığını dile getirmiştir. Galip Bey ayrıca alınan kararların ve hazırlanan

²⁸ League of Nations Archives. Child Protection, Correspondence with the Turkish Association for Child Protection, R684/12/63295/34652, 1927.

²⁹ "Beynelmilel Üç Büyük Kongredeki Mevkiimiz", *Cumhuriyet* (6 Eylül 1929), 1-4.

istatistiklerin Türkiye için faydalı olduğunun altını önemle çizmiş ve bu dokümanların Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çalışmalarını güçlendirdiği inancında bulunduğunu sözlerine eklemiştir.³⁰

4-9 Temmuz 1933 tarihlerinde Paris'te düzenlenen Milletlerarası Çocuk Himayesi Kongresi, dünya genelinde çocuk hakları ve refahı konularını ele alan bir diğer önemli etkinliktir. Kongrede, çocukların korunması ve desteklenmesi için uluslararası standartların belirlenmesi hedeflenmiştir. Türkiye sürece aktif katılım sağlamak amacıyla Maarif Vekilliği Sıhhat Müfettişi Dr. Nebil Bey'i Kongreye delege olarak göndermiştir. Dr. Nebil Bey'in katılımı, Türkiye'nin çocuk hakları konusundaki taahhüdünü ve uluslararası iş birliğine olan inancını pekiştirmiştir.³¹

5 Temmuz 1935 tarihinde Dışişleri Bakanlığına gönderilen Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün imzalı yazıda; Amerika'da *İçtimai Emniyet* adı altında düzenlenen kongrede alınan bir milyon öksüz çocuğa yardım yapılması kararı ve kimsesiz çocuklar için yapılacak yardımların ilk bütçesi için 24.750.000 dolar ödenek ayrıldığı bildirilmiştir. Özellikle köylerde bulunan kimsesiz ve yoksul çocuklara yardım edilmesine çaba gösteren ABD, kurmuş olduğu *Birleşik Amerika Çocuk Bürosuna* yıllık bir buçuk milyon dolar bütçe ayırmıştır. Amerikan Hükümetinin aldığı kararlar arasında çocuk dünyaya getiren annelere yılda 20.000 dolar verilmesi ve mevcut çocuklar arasında paylaştırılmak üzere 1.800.000 dolarlık ödenek ayrılması da yer almıştır. Engelli çocuklar için bütçeden yılda 20 bin dolar pay ayrılan ABD, tüm bu ödenekler dışında ihtiyaca göre kullanılmak üzere sekiz milyon dolar tahsisat ayrılarak kimsesiz ve yoksul çocukların korunmasına yönelik politikalarını güçlendirmiştir.³² Türkiye'nin bu kongreye katıldığına ilişkin herhangi bir veriye ulaşılmamış olursa da Büyükelçi Mehmet Bey'in söz konusu yazışması, Kongrede alınan kararların uygulanması konusunda Türkiye'nin de gönüllü olduğu ve uluslararası iş birliğine katkı sağlama arzusunda bulunduğunu ortaya koymuştur.

5-9 Nisan 1936 tarihinde Atina'da toplanan *Balkan Çocukları Esirgeme Kongresi*'ne Türk Çocuk Esirgeme Kurumu³³ adına Dr. İhsan Saim, Dr. Salim Ahmet ve Heyet Başkanı Mehmet Ali Sancaktar katılmıştır.³⁴ Balkanlarda düzenlenen bu ilk çocuk esirgeme kongresinde Balkan ulusları ve Türkiye'yi ilgilendiren çocuk meseleleri ele alınmış ve çocuk koruma işleriyle ilgilenen kurumların aldığı kararlar rapor edilmiştir. Kongreye katılan ülkeler, çocukların korunması noktasındaki deneyimlerini paylaşmışlar ardından çocuklara sunulacak tıbbi hizmetler ve çalışan çocukların ve gençlerin korunması başlıkları altında üç toplantı gerçekleştirilmiştir. İlk toplantı, Yugoslavya devletinin resmi temsilcisi Profesör Kostic başkanlığında gerçekleşmiş toplantıya Bulgaristan'dan M. Manoloff, Yunanistan'dan M. Kanakaris ve Türkiye'den Mehmet Ali Sancaktar katılmıştır. İkinci toplantıya Fransız temsilci Profesör Debre onursal başkan seçilmiş ve Bulgaristan'dan katılan C. Liaptchew toplantıya başkanlık yapmıştır. Yunanistan'dan temsilci olarak Profesör Maccas ve Yugoslavya'dan M. Petrovic ülkelerini temsil etmiştir. Üçüncü toplantıda Romanya'dan M. C. Stanesco,

³⁰ "Çocuk Kongresi", *Milliyet*, (14 Eylül 1931), 1.

³¹ BCA. Uluslararası Çocuk Himayesi Kongresine Nebil Bey'in Katılması, 44631-214368-236, 13 Haziran 1933.

³² BCA. Amerika Kongresi Tarafından Kabul Edilen İçtimai Muavenet Kanunu, 22220-97775-2, 5 Temmuz 1935.

³³ Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı 1934 yılında Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmiştir. <https://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda>

³⁴ BCA. Atina'da Toplanacak Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi'ne Katılacak 4 Kişiye Kambiyo Müsaadesi Verilmesi, 30.18.1.2/63.23.12, 26 Mart 1936; "Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi", *Ulus*, (2 Nisan 1936), 6; League of Nations Balkan Congress for the Protection of Childhood, Archives Registry No:16645, April 1936.

Bulgaristan'dan M. Barakoff ve Yugoslavya'dan M. Popovic toplantının idaresini ele almıştır. Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya temsilcileri arasında gerçekleşen bu toplantılarda çocukların sorunları önemle ele alınmıştır.³⁵

1-7 Ekim 1938 tarihinde Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye'nin katılımıyla Belgrad'ta gerçekleşen *Beynelmilel Çocuk Esirgeme Kongresi*'ne Balkan Devletleri dışında Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya katılarak çocukların korunmasıyla ilgili rapor sunmuşlardır. Türkiye'yi temsilen kongreye Çocuk Esirgeme Kurumu müdürlerinden Mehmet Ali Sancaktar ve Edirne Milletvekili Dr. Fatma Memik katılmıştır.³⁶ Yapılan toplantılar yanında düzenlenen sergilerde çocuk sağlığı konusunda çeşitli materyaller katılımcıların dikkatine sunulmuştur. Çocuk sağlığına ve refahına ilişkin hususlar doğum, ölüm ve doğal nüfus artışı başlıkları altında Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve Türkiye'ye ait rakamlar üzerinden değerlendirilmiştir. Toplantılarda sağlık, ekonomik ve sosyal açıdan farklılık gösteren kırsal bölgelerdeki ailelerin maddi ve manevi açıdan refah düzeylerinin artırılmasına odaklanılmış, söz konusu yerleşim yerlerinde düzenlenecek eğitim programlarıyla çocukların kültürel ve ekonomik yaşam standartlarının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Kırsal bölgelerdeki ailelere hemşireler tarafından yapılacak ev ziyaretlerinde hijyen kurslarının verilmesi ve çocuk sağlığına yönelik tüm bu girişimlerde sağlıklı nesil yetiştirmek üzere anne ve baba iş birliğinin önemine değinilmiştir. Ayrıca kırsal bölgelerden şehirlere göç edecek ailelere yardım eli uzatılmasının sağlıklı çocuklar projesini güçlendireceği yönünde görüş belirmiş özellikle konut sorununun çözülmesi noktasında fikir birliği oluşmuştur. Çocukların korunması meselesinde belediyelere; sağlanacak mali imkanların önemine de vurgu yapılan Kongrede her katılımcı ülkenin merkezi bir çocukları koruma örgütü kurması, bölgesel olarak ise oluşturacağı komiteler ile çocuk hak ve menfaatlerinin korunmasına yönelik girişimlerini artırması tavsiyelerinde bulunulmuştur. Kurulması planlanan bu kurumlara çocuk ölümlerinin nedenlerini araştırmak, çocukların hijyenik bir ortamda büyümeleri için aileleri bilgilendirmek, kırsal bölgelerde yaşayan çocuklara istihdam edilecek hemşireler aracılığıyla tıbbi hizmet sunmak, doğum ve doğum sonrası alınacak önlemler ile çeşitli bulaşıcı hastalıkların önüne geçerek çocuk ölümlerinin azalmasına yardımcı olmak gibi sorumluluklar verilmiştir. Sağlıklı bir nesil yetiştirmek yanında çocukların eğitimlerine yönelik de kararların alındığı Kongrede, özellikle anaokulu ve kreş sayısının artırılması hususuna dikkat çekilmiş, çeşitli oyun alanları ve tatil kamplarının açılmasıyla çocukların sosyal kimliklerinin güçlendirileceğinin önemine değinilmiştir. Özellikle savaş ve göçün sebep olduğu kimsesiz çocuklar ile yetim kalan, terkedilen ve gayrimeşru çocuklara daha iyi sosyal ve ekonomik koşullar sağlanması adına denetim ofislerinin açılması önerilmiştir.³⁷

1938 yılında bir diğer kongre Almanya Frankfurt'ta toplanan *Beynelmilel Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi*'dir. Kongreye, Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanı Kırklareli Milletvekili Dr. Fuat Umay ve Faik Kaltakıran katılmışlardır.³⁸ Kongre Türkiye'nin çocukların korunması

³⁵ Kurun, "Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi", 3 Nisan 1936, s.3.

³⁶ BCA. Belgrad'da toplanacak Uluslararası Çocuk Esirgeme Kongresi'ne Katılacak M. Ali Sancaktar ve Fatma Memik'e Döviz Verilmesi, 30.18.1.2/84.89.10, 8 Ekim 1938.

³⁷ League of Nations Archives Registry. 2nd Balkan Congress for the Protection of Childhood, Belgrade, 34050/16645, October 1938.

³⁸ BCA. Frankfurt'ta Toplanacak Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi'ne Katılacak Fuat Umay ile Faik Kaltakıran'a Döviz Verilmesi, 30.18.1.2/83.54.14, 21 Haziran 1938.

noktasında uluslararası dayanışmaya istikrarlı bir şekilde katılmaya devam ettiğini göstermektedir.³⁹

Çocukların korunması adına düzenlenen bu kongrelerde alınan kararlar ve paylaşılan bilgiler şüphesiz Türkiye'nin çocuk sağlığı ve eğitimi politikalarının geliştirilmesi üzerinde olumlu bir etki yaratmıştır. Türkiye'nin bu tür uluslararası forumlarda aktif rol oynaması, ülkenin modernleşme sürecinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca uluslararası ortamlarda yürütülen bu tür faaliyetler Türkiye'nin dış politikasıyla bağlantılı gelişmiştir. Bu kapsamda II. Dünya Savaşı'nın henüz devam ettiği 1943 yılında Washington Büyük Elçiliği ile Amerika'da kurularak faaliyet yürüten *National Council For Prevention Of War*⁴⁰ adlı kurum arasındaki mektuplar dikkat çekmektedir. Washington Büyük Elçiliğine 26 Kasım 1943 tarihinde gönderilen mektupta Türkiye'nin Avrupa'daki aç çocuklara gıda yardımı gönderilmesi hususunda harekete geçmesi telkin edilmiştir. Büyükelçi Mehmet Münir Ertegün'e Kurumun yönetici sekreteri Frederick J. Libby tarafından gönderilen mektupta; Türkiye'nin bölgesel istikrarı sağlamak ve insanlık adına yardım etmek açısından kritik bir aktör olduğu dile getirilmiş ayrıca II. Dünya Savaşı sırasında Yunan çocuklarının beslenmesine yönelik yardım çalışmaları yürütmesinin Türkiye'nin uluslararası alanda itibarını güçlendirdiği ifade edilmiştir. Mektupta üzerinde önemle durulan konu ise Türkiye'nin bu tür yardım faaliyetlerini Avrupa genelindeki çocukların beslenmesi ve sağlığına yönelik de yürütmesinin uluslararası ilişkilerinde olumlu yansımalarının olacağı ve Türk halkının sahip olduğu iyi niyetin ve yardımlaşma ruhunun tüm dünyada tanınacağıdır. Aynı tarihli bir diğer mektupta yine Türkiye'nin Yunan çocuklarına yönelik yürüttüğü yardım faaliyetleriyle tüm dünyada insani girişimlerin öncüsü olduğu vurgulanmıştır. Mektup ayrıca insani yardımlar konusunda duyarlılığının artması için ülkelerin, dış siyasetlerin etkisi altında kalmamasının yardım girişimlerin dünya geneline yayılması açısından önem taşıdığı ifade edilmiştir. Savaşın henüz devam ettiği 1940'ların başındaki bu mektuplar, savaşın yıkıcı etkisi altında kalan ve yetersiz beslenerek hayatlarının kaybeden çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi adına önemli bir çağrı sayılmıştır.⁴¹

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1944 yılında Eski ABD Başkanı Herbert C. Hoover'ın da aralarında bulunduğu bir heyet tarafından yürütülen ve Avrupa'daki çocuklara gıda gönderilmesi için yapılan bir mitinge Türkiye'nin de katılması için gönderilen mektup, Türkiye'nin dış politikasında tarafsızlık ilkesini korumayı hedeflediğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu'ya ulaştırılan mektuba cevap olarak bu faaliyetin İngiltere'ye karşı bir gösteri olduğu kanaati uyandırdığı dolayısıyla dış siyasette tarafsızlığın korunması prensibi gereği Türkiye'nin mitinge katılmasının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Mektupta siyasetle bir ilgisi olmayan yardımlara Türkiye'nin katkı sağlayacağı ayrıca vurgulanmış ve İngiltere'nin engellemesine rağmen bir Türk vapurunun Yunanlılara yardım göndererek dünyaya manevi liderlik yaptığı hatırlatılmıştır.⁴² Bu tutum Türkiye'nin siyasetle ilgili olmayan yardım faaliyetlerine katkı sağlama isteğini

³⁹ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 34 (2007):334.

⁴⁰ Söz konusu kurum 1921 yılında ikinci bir dünya savaşının başlamasını önlemek amacıyla örgütlenmiş ve iki dünya savaşı arasında dünya ülkeleri arasında barışı korumak üzere hareket etmiştir. Frederick J. Libby, *To End War: The Story of the National Council for Prevention of War*, (New York 1969) xiii.

⁴¹ BCA. National Council For Prevention Of War Adlı Kurumun Avrupa'nın İşgal Altındaki Ülkelerinde Yaşayan Çocuklara Yardım Talep Eden Mektubu, 502/23242-101480, 30 Kasım 1943.

⁴² BCA. Avrupa'daki Kimsesiz Çocuklara Gıda Yardımı Amacıyla Kurulan Heyetin Ülkemizden Yardım Talebi, 23679-103209-2, 21 Haziran 1944.

ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bu konudaki yaklaşımı, ülkenin uluslararası yardımlara yönelik pozitif ve yapıcı bir tutum sergilediğini ancak aynı zamanda dış siyasette tarafsızlık ilkesini korumayı öncelikli hedef olarak gördüğünü göstermektedir.

2. Kurumsal ve Bireysel Bağışlarla Çocuklara Yardım Faaliyetleri

Çocukların korunması, kurumsal bağışlarla sağlanacak güçlü bir dayanışma gerektirmektedir. Geniş çapta destek ve kaynak sunarak önemli projelerin hayata geçirilmesine olanak tanıyan kurumsal bağışlar yanında bireysel bağışlar da toplumsal duyarlılığı artırmaktadır. Bu bakımdan savaşların hemen ardından toplumların sosyal ve ekonomik açıdan yeniden inşasında kritik rol oynayan kişisel ve kurumsal bağışlar bir bütün olarak kimsesiz ve yoksul çocukların hayati ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlamaktadır. Türkiye'nin gerçekleştirdiği kurumsal bağışlar arasında Kızılay'ın yürüttüğü faaliyetler oldukça kapsamlıdır. Kızılay, savaşın getirdiği yıkım ve göçler sonucunda ailesiz kalmış ve temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelen pek çok çocuğa gıda, barınma ve sağlık hizmetleri sunarak hayatta kalmalarına destek olmuştur. Savaşın sebep olduğu kıtlık ve hastalıklar karşısında Kızılay, acil yardım faaliyetleri organize ederek çocukların beslenme ve sağlık durumlarını iyileştirmeye çalışmıştır. Bu yardımlar, Kızılay'ın toplumun en savunmasız kesimlerine duyduğu sorumluluğun ve yardımseverliğin bir göstergesi olmuştur.⁴³

Kurumsal boyuttaki bağışlardan bir diğeri *Beynelmilel Etfale Yardım Cemiyeti*'nin yürüttüğü faaliyetler çerçevesinde gelişmiştir. Uluslararası olan bu kuruluş tarafından Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyetine 1923 yılında gönderilen 100 adet battaniye yardım örneklerinden birisidir.⁴⁴ Cemiyetin bir diğer yardımına Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Refik Saydam imzalı 10 Ocak 1924 tarihli yazıda rastlanmıştır. Buna göre Cemiyet tarafından gönderilen 3.000 adet battaniye Hilal-i Ahmer Cemiyetinin İzmir şubesine ulaştırılmış ve ülke genelinde tespit edilen ihtiyaç sahibi çocukların faydasına sunulmuştur.⁴⁵

I. Dünya Savaşı sırasında ve savaşın sona erdiği 1919 yılından itibaren bireyler, hayırsever kimliklerini ortaya koyan bir tutumla kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocuklara yardımda bulunmuşlardır. 1916 yılında, savaş henüz devam ederken, Mösyö Kornig isimli şahıs tarafından uluslararası nitelikte bir eğitim merkezinin kurulması girişiminde bulunulması ve kurumun savaş ortamında eğitim imkanlarından mahrum kalmış çocuklara hizmet etmesi, çocukların savaşın getirdiği travmalarla başa çıkmalarına yardımcı olmak yanında toplumda etkin bireyler olarak yer alabilmelerini örneklemesi bakımından önemlidir.⁴⁶ Savaşın ardından yaşanan sosyal ve ekonomik kriz sürecinde söz konusu yardım girişimlerinin örneklerine Hilal-i Ahmer Cemiyetinin resmi yazılarında da rastlanmıştır. Söz konusu yazılardan birisi İsveçli Hermann Stenberg'in, Türk şehit çocuklarının faydasına sunulmak üzere, Hilal-i Ahmer Cemiyetine 1.000 Mark tutarındaki bağışını konu almıştır. Türkiye'de sosyal yardım sağlayan bir kuruma resmi kanallardan gönderilen söz konusu yazı; kişisel yardımların düzenlenmesi, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve bağışların resmi kayıtlara geçirilmesi açısından önemli bir belge niteliği taşıdığı gibi toplumlar arasındaki dayanışmayı yansıtmakta

⁴³ Mesut Çapa, *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. (Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, 2010) 5.

⁴⁴ BCA. Beynelmilel Çocuklara Yardım Cemiyeti Tarafından Hilal-i Ahmer Heyeti'ne Yüz Adet Battaniyenin Gönderilmesi, HR.İM../65.33, 8 Ocak 1923.

⁴⁵ Seçil Kara Akgün ve Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a 2*. (Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi, 2001). 266.

⁴⁶ BCA, HR.TO., 605.82, 5 Ekim 1916.

ve toplumların kimsesiz ve yoksul çocuklara karşı yürütmüş olduğu organizasyonel süreci gözler önüne sermektedir.⁴⁷

I. Dünya Savaşı'nda sonra yaşanan yoksulluğa karşı çocuklara karşı yürütülen yardım faaliyetleri, Millî Mücadele sırasında da devam etmiştir. Millî Mücadele'nin henüz devam ettiği sırada Türkiye, şehit çocukların himayesi için birtakım tedbirler almıştır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti Esirler Şubesi müdürü Binbaşı Yusuf Ziya Bey tarafından şehit çocuklarının himayesi ve eğitimleri için kurulması tavsiye edilen komisyona ilişkin teklif İcra Vekilleri Heyeti'nin 3 Temmuz 1921 tarihinde yaptığı toplantıda ele alınmış, bu doğrultuda Yusuf Kemal, Hamdullah Suphi ve Doktor Refik beylerden oluşacak bir komisyonun kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁸ Komisyon aynı zamanda Türkiye'ye sağlanan dış yardımları da organize ederek yardım çalışmaları programını genişletmiştir. Fransız General Desperey tarafından Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bir ziyaret gerçekleştirmesi ve Cemiyetteki çocukların ihtiyaçlarına harcanmak üzere 2.000 franklık bir yardımda bulunulması bu dönemde gerçekleşen yardım faaliyetlerine örnek verilebilir. Göçmen kitlelere hazırlanan nakdi ve çeşitli türlerde eşya bağışları, yetersiz beslenen çocukları da kapsayarak yardım faaliyetlerinin kapasitesi artırılmıştır. Bu çerçevede Fransız Salib-i Ahmer-i, Türkiye'deki çocuk ölümlerinin azalmasına gıda yardımı sağlayarak katkıda bulunmuştur. Hazırlanan yardım planları dahilinde yoksul çocukların ailelerine günlük 40 okka süt dağıtılmıştır.⁴⁹ Millî Mücadele sırasında gerçekleşen dış yardımlardan bir diğeri Tiflis Elçiliğinden Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne gönderilen 1922 yılına ait bir mektupta rastlanmıştır. Mektupta Azerbaycan Cumhuriyeti'nin her ay üç vagon petrolü Cemiyete göndereceği bildirilmiş, bu durum Cemiyetin merkezi yönetimi tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Kazım Karabekir Paşa'ya hitaben yazılan mektupta kimsesiz ve yoksul çocukların faydasına sunulmak üzere yürütülen bu yardımın, savaşın etkisinin hâlâ sürdüğü dikkate alınarak Doğu Cephesi'nde bulunan okullara nakledilmesi uygun görülmüştür. Erzurum ve Sarıkamış'taki yetim çocuklar için yola çıkan üç vagon petrolün, ulusların iş birliğinin getirdiği olumlu duyuları yansıtmaları bakımından taşıdığı önem kadar savaştan yeni çıkmış ve maddi açıdan sıkıntılar içinde bulunan bir millete ekonomik açıdan sağladığı katkı bakımından da önemli olduğu söylenebilir.⁵⁰

Savaşın yıkıcı etkileri sadece cephelerde değil, sivil yaşamda da derin yaralar açmıştır. Türk çocuklarının yanı sıra savaş mağduru yabancı çocuklara yönelik insani yardım faaliyetleri yürüten Türkiye, bu zorlu süreçte dayanışma ruhu sergilemiştir. Bu yardımlar, çoğu zaman temel ihtiyaçların karşılanmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir. Örneklerine Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi'nde rastlanan yardımlardan birisine Roma Büyük Elçisi Hüseyin Ragıp Baydur tarafından Hariciye Vekâleti'ne İtalyan çocuklara yardım edilmesi konusunda verilen teklifte rastlanmıştır. Türkiye teklife sıcak bakmış ve

⁴⁷ BCA. İsveç'in Hilal-i Ahmer Cemiyetine Yaptığı Bağış, 221528-215116-7-8, 17 Eylül 1919; BCA. İsveç'te Banka Direktörlerinden Hermann Stenberg'in Hilal-i Ahmer Cemiyetine Türk Şehit Çocukları İçin Yaptığı Bağış, 539-221528-215116, 18 Eylül 1919.

⁴⁸ BCA. Şehit Çocuklarının Himaye ve Eğitimi ile Gazilerin Refahı İçin Gerekli Tedbirleri Tespit Edecek Bir Komisyonun Kurulması, 30.18.1.1/3.28.17, 3 Temmuz 1921.

⁴⁹ Safiye Kıranlar, "Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2005) 326-329.

⁵⁰ BCA. Şark Cephesi'ndeki Okullar ile Himaye-i Etfal Cemiyeti İçin Azerbaycan'dan Türkiye'ye Sevk Edilecek Benzin ve Petrol, 36206-143248-52, 15 Ocak 1922.

Eminönü Halkevi Sosyal Yardım Şubesi tarafından Roma Büyükelçiliği aracılığıyla İtalya'daki yetim ve fakir çocuklara yardımda bulunulmuştur.⁵¹

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya topraklarını işgaliyle başlayan II. Dünya Savaşı, milyonlarca insanı yoksulluğun pençesine iterek insanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden birisini doğurmuştur. Kızılay gibi insani yardım kuruluşlarının bu derin yaralara merhem olma çabaları, umudun ve dayanışmanın simgesi haline gelmiştir. İnsani yardımların sınır tanımadığını dünyaya kanıtlayan Kızılay, bu çerçevede yardım paketleri hazırlayarak dünyanın birçok yerindeki muhtaç kimselere ulaştırmıştır. Bunlardan birisi Rodos'taki çocuklara yönelik olup Kızılay tarafından Rodos'taki İtalyan çocuklara Marmaris limanından nakledilmek suretiyle 5.840 kilo pirinç, 2.200 kilo zeytinyağı, 1.500 kilo şeker, 2.000 kilo taze balık ve 60 keçi gönderilmiştir.⁵² Kızılay'ın yardım faaliyetlerinden bir diğeri, kurumun Gençlik Kızılay'ı⁵³ kolu tarafından yürütülmüştür. Söz konusu birim, II. Dünya Savaşı sırasında ve savaş sonrası Avrupa'nın birçok bölgesindeki yetimhanelere ulaşarak kimsesiz çocuklara para yardımında bulunmuş, nakdi yardımlar yanında çeşitli türden gıda yardımları ile yetim çocukların beslenmelerine destek olmuştur. Bu kapsamda Kızılay tarafından Fransa'daki Saint Esprit Yetimhanesindeki çocuklara 431,40 lira tutarında 14 koli kuru yemiş gönderilmiştir.⁵⁴

II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye, Yunanistan'a yardım eli uzatan ülkelerden birisidir. Yunan çocuklarına yardım amacıyla Türkiye'de çeşitli yerlerde barınma alanları oluşturulmuş ancak Yunan hükümetinin olumsuz tutumu nedeniyle bu çocukların Türkiye'ye getirilmesi planı gerçekleşmemiştir. Konuyla ilgili Kıbrıs Merkez Komitesi tarafından gerçekleşen girişimle 500 çocuğun İstanbul Balta Limanı'ndaki bir balıkçı binasına yerleştirilmeleri kararlaştırılmıştır. Savaş döneminde gerçekleşen bu dayanışma Yunanistan'da açlık krizi ve sağlık sorunlarının ortasında kalan çocukların hayatta kalmalarını sağladığı gibi iki komşu ülke arasında dostane ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin savaş sırasında sergilediği bu insani yaklaşım komşu ülkelere olan duyarlı tutumunun güçlü kanıtıdır. Savaşın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkilerini hafifletmek üzere Türkiye, Kızılay aracılığıyla gıda yardım paketleri hazırlayarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırmıştır. Bu kapsamda Mart 1941'de Almanya'daki savaş esiri kadın ve çocuklara 15 ton kuru üzüm ve yedi ton fındık gönderilmiştir. Ayrıca Kızılay aracılığıyla çeşitli ülkelere gelen savaş esirlerine ve mültecilere yardım sağlamış, savaşın sonlarına doğru Fransa'ya sığınmak zorunda kalan kadın ve çocuklar için 9.632 lira bağışta bulunmuş bunun yanında yedi ton fındık içi ve 15 ton kuru üzümden oluşan gıda paketleri ile özellikle çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlamıştır.⁵⁵

1946 yılına ait İngiltere Büyükelçiliği ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı ve Ticaret Bakanlığı arasındaki resmi bir yazıda; Atina'daki öksüz çocuklara yardım amacıyla Lady Leeper isimli bir şahıs tarafından kurulmuş bir yardım komisyonuna Türkiye'den battaniye gönderildiği 65

⁵¹ BCA. İtalya'da Yetim ve Fakir Çocuklara Yardım, 44144-209531-8, 30 Haziran 1936.

⁵² BCA. (Rodos'taki İtalyan Çocuk ve Hastalara Kızılay'ın Gıda Yardımının Gönderildiği, 30.10.0.0/178.234.21, 17 Mart 1941.

⁵³ 23 Mayıs 1933 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nizamnamesi'nin 137. maddesine dayanarak kurulan ve ilk ve orta dereceli okullardaki öğrencilere yönelik yardım faaliyetleri yürüten bağlı kuruluştur.

⁵⁴ Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin, *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, (Ankara: Kızılay Yayınları, 2020) 342.

⁵⁵ Ulvi Keser, "Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Mülteciler ve Esirler Sorunu" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8, no.18-19 (2009):187,191,194.

kilo ağırlığında olan bu battaniyelerin İzmir limanından nakledildiği öğrenilmiştir.⁵⁶ 7 Kasım 1947 tarihinde Viyana Büyükelçiliği aracılığıyla Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen yazıda; Avusturya'daki kimsesiz çocuklara yardım etmek amacıyla bir kampanya düzenlendiği Türkiye'nin de bu yardım faaliyetine katılmasının rica edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Türkiye bu kampanyaya Viyana'daki Türk Elçiliği memurları aracılığıyla katılmış, Kızılay tarafından hazırlanan 80-100 kilo aralığında yün çorap, gömlek, eldiven ve çeşitli türlerde kışlık giyim eşyası Avusturya'daki yardım komisyonuna ulaştırılmıştır.⁵⁷ UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yürütme Kurulu tarafından yürütülen bir yardım faaliyeti kapsamında Kızılay, mülteci Arap çocuklara 600.000 lira değerinde çadır, 139.000 lira değerinde yiyecek, 5.000 metre Amerikan bezi ve 200 battaniye göndermiştir.⁵⁸

Özetle savaşlardan sonra yaşanan kritik süreçlerde Kızılay gibi insani yardım kuruluşlarının yürüttüğü faaliyetler, savaşın yıkıcı etkilerinin ortasında kalan çocuklar için hayati bir destek sağlamıştır. Uluslararası dayanışma ruhuyla gerçekleştirilen kurumsal ve bireysel bağışlar, yalnızca Türkiye'deki çocukları değil, aynı zamanda savaş mağduru yabancı çocukları da kapsayarak geniş bir yardım ağı oluşturmuştur.

3. Ulusların Kurumsal ve Hukuksal İş Birliğinde Çocukların Korunması Meselesi

Çocukların korunması adına ulusların kurumsal ve hukuksal iş birliği, çocuk haklarının etkin bir şekilde savunulması ve hayata geçirilmesi için son derece önemlidir. Bu bağlamda, uluslararası sözleşmeler, devletlerin çocuk haklarına saygı göstermelerini ve bu hakları güvence altına alacak kanunlar geliştirmelerini teşvik etmektedir. Kurumsal teşkilatlanma, çocuk koruma sistemlerinin etkinliği için gereklidir. Ayrıca çocuk koruma alanında uzmanlaşmış kurumların varlığı, sorunların daha iyi anlaşılmasına ve çözüm yollarının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Hukuksal çerçeve ise çocuk haklarının korunması ve hakların ihlaline karşı yasal yollarla mücadele zemini oluşturmaktadır. Güçlü yasalar çocukların istismara, ihmal ve şiddete karşı korunmasını sağlarken aynı zamanda toplumsal farkındalığın artırılmasına da yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla kurumsal yapıların güçlendirilmesi ve etkili kanunların geliştirilmesinde uluslararası iş birliği adına kilit bir rol oynadığı söylenebilir. Bu kapsamda çocukların korunması için uluslararası düzeyde gerçekleşen hukuki iş birliği ve kurumsal yapıların önemini aşağıdaki somut örneklerle ortaya koymak konunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

7 Temmuz 1924'te Hariciye Vekâleti aracılığıyla yurt dışındaki çocukların korunmasına yönelik gelişmeler takip edilmiş ve Türkiye'nin de Himaye-i Etfal Cemiyeti aracılığıyla çocukların korunmasına hizmet edecek bir kanun projesi hazırlayacağı elçiliklere bildirilmiştir. Uluslararası çocuk koruma kanunlarını inceleyen Türkiye, bazı Avrupa şehirlerinden konuyla ilgili kanun örnekleri talep etmiştir. Temin edilen kanun örneklerini Türkçeye çeviren ve ulaşılan bilgileri derinlemesine inceleyen Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, çocukların korunmasına yönelik kanunların hazırlık sürecinde ayrıca Moskova, Paris, Londra, Berlin, Madrid, Brüksel, Bern, Stockholm, Lahey, Roma, Budapeşte, Sofya,

⁵⁶ BCA. Atina'daki Öksüz Çocuklara Yardım Kampanyası Çerçevesinde İngiltere Büyükelçiliğine Gönderilmesi İstenen 1 Balya Battaniyenin Gümrük İzni, 37353-150037-7, 8 Ağustos 1946.

⁵⁷ BCA. Avusturya Başkanlığı Tarafından Kimsesiz Çocuklar ve Yaşlılar İçin Yardım Toplanması Maksadıyla Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliğine Yapılan Başvuru, 42797-193150-8, 7 Kasım 1947.

⁵⁸ BCA. Türk Kızılay'ı Mülteci Arap Çocuklara Yaptığı Çadır, Kıyafet ve Battaniye Yardımları, 35970-142028-24, 6 Ocak 1950.

Atina, Bükreş gibi şehirlerde çocukları koruma teşkilatlarıyla temasa geçmiştir.⁵⁹ Kurulan temaslar neticesinde söz konusu şehirlerden birisi olan Bükreş'teki çocukları koruma teşkilatı ve kanunları hakkında bilgi elde edilmiştir. 30 Temmuz 1924 tarihinde Bükreş Elçisi Hüseyin Ragıp Bey tarafından Başvekil ve Hariciye Vekili İsmet Paşa'ya hitaben gönderilen resmi bir yazıda; Romanya'da yürürlükte bulunan çocukların korunmasına yönelik kanun örneklerinin ve propaganda afişleri ile dokuz adet risalenin Türkiye'ye postalandığı bildirilmiştir. Ayrıca yazıdan henüz yürürlüğe girmemiş olmakla birlikte taslak halinde bulunan kanun örneklerinin Romence'den Türkçeye çevrilmek suretiyle Türkiye'deki Cemiyetin faydasına sunulduğu bilgisine ulaşılmıştır.⁶⁰

Türkiye'nin çocukların korunmasına yönelik hukuksal ve kurumsal dayanışma çağrısına 1924 yılında Fransa'dan da cevap gelmiştir. Fransa Çocuk Esirgeme Kurumu Paris Temsilcisi tarafından Türkiye Hariciye Vekâleti'ne gönderilen resmi yazıda; Fransa'nın çocukların korunmasına yönelik dört ciltlik bir kanun nüshasını, posta yoluyla, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne gönderdiği bildirilmiştir. Gönderilen söz konusu kanun örneği, Fransa'nın çocuk hakları ve koruma sistemini anlamak için önemli bir kaynak sağladığı gibi Türkiye'deki mevcut mevzuatın güçlendirilmesine de yardımcı olmuştur. Türkiye'nin uluslararası ortamdan elde ettiği bu destek, uluslararası standartlarla uyumlu bir çocuk koruma sistemi geliştirmeyi hedeflediğini ortaya koymaktadır.⁶¹

10 Ağustos 1924 tarihinde Hariciye Vekâleti tarafından Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne gönderilen yazıda; çocukların korunmasına yönelik çeşitli ülkelerde incelemelere devam edildiği ve elde edilen ilgili kanun örneklerinden birer nüshanın gönderilmesi için Avrupa'daki elçilikler ile iletişim kurulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıda; diğer ülkelerin emsal kanunlarının temin edilerek peyderpey Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne gönderileceği belirtilmiştir.⁶²

25 Temmuz 1925 tarihinde Bern Elçiliği'nde görevli memur Reşid Galib tarafından Hariciye Vekâleti'ne gönderilen yazıda, *Beynelmilel Etfale Muavenet İttihadı* tarafından yayımlanan ve çocukların refahı konusunda önemli bilgiler sunan bültenlerin Türkiye'deki Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin faydasına sunulmak üzere gönderildiği anlaşılmaktadır.⁶³ Bunun yanında söz konusu teşkilatın kongrelerine katılan Türk hekimler, savaşların sebep olduğu yoksulluk karşısında meydana gelen çocuk ölümleri hakkında bildiriler sunmuşlardır. Çocuk hakları konusunda farkındalığın artırılarak toplumsal duyarlılığının güçlendirilmesinin amaçlandığı söz konusu yazıdan edinilen bilgiler arasındadır. ⁶⁴ Bu bültenler ve kongreler Türkiye'deki yoksul çocukların yararlanabileceği sosyal hizmetler hakkında bilgi sunması bakımından önemli kaynaklar arasında sayılmıştır.

⁵⁹ BCA. Memleketimizde Çocukları Korumaya Yönelik Bir Kanun Projesi İçin Dış Ülkelerin Kanunlarının Tetkik Edilmesi, 571-35999-142224, 7 Temmuz 1924.

⁶⁰ BCA. Romanya'ya Ait Çocukları Koruma Kanunlarının Temin Edilmesi, 540-44630-214367, 30 Temmuz 1924.

⁶¹ BCA. Çocukların Korunması ile İlgili Kanunların Gönderilmesi, 525-38661-155994, 16 Ağustos 1924.

⁶² BCA. Çeşitli Ülkeler ve İsviçre'ye Ait Çocukları Koruma Kanunlarının Temin Edilmesi, 540-44630-214367, 10 Ağustos 1924.

⁶³ BCA. Beynelmilel Çocuklara Muavenet İttihadı Tarafından Neşr Edilen Bülten, 539-219638-213106-29, 25 Temmuz 1925.

⁶⁴ Uluslararası kongrelere katılan doktorlar arasında kadınlar da yer almış bunlardan birisi olan Cumhuriyet Dönemi'nin ilk kadın doktoru Safiye Ali, 1924 yılında Budapeşte'de düzenlenen Etfale Muavenet Beynelmilel İttihadı Kongresi'ne katılan Türk temsilcilerden birisi olmuştur. <https://kat.bandirma.edu.tr/tr/kat/h/Tibbin-Kurtulusu-Ilk-Kadin-Doktorlar-3264>, Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024.

Çocukların korunması hususunda iş birliğine girişen diğer ülke Danimarka'dır. Hariciye Vekâleti aracılığıyla ulaşılan Danimarka Himaye-i Etfal Cemiyetinin yürürlükteki kanun ve nizamnamelerinin Türkiye'deki Cemiyetin faydasına sunmak üzere gönderildiği 17 Eylül 1924 tarihli resmi yazıdan öğrenilmektedir.⁶⁵

Irak Büyükelçiliği tarafından 8 Ekim 1938 tarihinde Türkiye'ye gönderilen resmi bir yazıda; çocukların korunması amacıyla eğlence yerlerinin teftiş ve kontrolüne ilişkin Türkiye'nin uyguladığı kanun ve yönetmeliklerin birer örneğinin gönderilmesi talep edilmiştir.⁶⁶ Rusya'dan Türkiye'ye gönderilen 25 Ağustos 1941 tarihli bir resmi yazıda ise çocuk edebiyatı alanında çalışmalar yürüten Sovyet yazarların Türkiye'deki Çocuk Esirgeme Kurumu'nda yürütülen faaliyetler hakkında ayrıntılı bilgi talebinde bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.⁶⁷ Bu iki yazı, çocukların korunması ve eğitimi konularında ülkeler arası iş birliği ve deneyim paylaşımının gerekliliğini ifade etmesi bakımından dikkate değerdir. Ayrıca bu yazışmalar, Türkiye'nin çocuk haklarına ve refahına yönelik uluslararası düzeydeki duyarlılığının bir göstergesi olarak çocukların toplumsal gelişiminde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

1942 yılında Berlin Büyükelçiliğinden Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen bir yazıda; Almanya'da sosyal yardım alanında faaliyet yürüten *Archiv für Wohlfahrtspflege*'nin Türkiye'nin bu alanda yürüttüğü faaliyetleri yakından takip ettiği ve söz konusu kurumun Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'nin hazırladığı on yıllık çalışma programından ve ilgili kanunlardan yararlanmak istediği anlaşılmaktadır. Yazıda Almanya'nın sosyal yardım konusunda yürüteceği faaliyetlerin daha çok kurumsallaşma üzerine yoğunlaşacağı, kimsesiz ve yoksul çocukların bakım ve gıda ihtiyaçlarının karşılanması için Türkiye'deki gibi çocuk evlerinin kurulmasının amaçlandığı bildirilmiştir.⁶⁸ Bu gelişme, Türkiye'nin çocuk evleri uygulamaları ile kimsesiz ve yoksul çocukların ihtiyaçlarını karşılama konusundaki başarılı örneklerini öne çıkarmıştır.

Bağdat Elçiliği aracılığıyla Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen resmi bir yazıda Türkiye'deki Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yayımlanan *Çocuk Dünyası* adlı derginin bir nüshasının gönderilmesi talebinde bulunulmuştur. Bağdat radyosunda yayımlanan "Çocuk Saati" adlı programın içeriğini zenginleştirmek niyetinde olduklarını bildiren program sahibi Ammi Zeki'nin bu talebi, Iraklı çocuklar ile Türk çocukları arasındaki bağın güçlendirileceği inancına dayandırılmıştır. 1945 yılına kadar Iraklı çocuklar için herhangi bir yayın yapılmamış olduğu bildirilen yazıda; Irak'taki çocukların sadece Mısır'da çıkan Arapça bir dergiye ulaşabildikleri dolayısıyla *Çocuk Dünyası* dergisinden faydalanmak suretiyle çeşitli milletlerden çocukların birbirlerini tanıma fırsatı yakalayacağı bildirilmiştir. Ayrıca yazıda Arapça ve Türkçe konuşan bu iki milletin çocukları arasında yakınlık doğacağı dile getirilmiştir.⁶⁹

⁶⁵ BCA. Danimarka Himaye-i Etfale Aid Olan Kanun ve Nizamnamelerin Gönderilmesi, 539-220109-213745, 17 Eylül 1924.

⁶⁶ BCA. Irak Elçiliğinin Türkiye'de Uygulanan Çocuk ve Öğrencilerin Himayesiyle İlgili Kanunları Talep Etmesi, 10748-66608-6, 8 Ekim 1938.

⁶⁷ BCA. Sovyet Yazarların Türkiye'deki Çocuk Esirgeme Kurumundan istedikleri Faaliyet Çizelgesi, 35594-140116-2, 25 Ağustos 1941.

⁶⁸ BCA. Alman Müessesesinin Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekâleti'ne Ait İş Programını Talebi, 32092-127135-4, 24 Eylül 1942.

⁶⁹ BCA. Çocuk Esirgeme Kurumuna Ait Dergi ve Gazetelerin Irak Büyükelçiliğine Gönderilmesi, 10650-66241-9, 28 Kasım 1945.

1946 yılında Brüksel Büyükelçiliği tarafından Türk Dışişleri Bakanlığına gönderilen yazıda; Belçika'da çalışmalar yürüten *Çocukluk Milli İşleri Kurumu*'nun hazırladığı bir yayın için Türkiye'nin çocuk bakım ve korunması faaliyetleri hakkında bilgi talep edilmiş böylelikle Türkiye'deki Çocuk Esirgeme Kurumu'nun deneyimlerinden faydalanma yoluna gidilerek Belçika'da sağlıklı bir nesil yetiştirmek hedeflenmiştir.⁷⁰ Çocukların korunmasına ilişkin bir diğer iş birliği örneğine, 1947 yılında İspanya Adliye Bakanlığı tarafından Türk Dış İşleri Bakanlığına gönderilen yazıda rastlanmıştır. Barselona Vilayeti Çocukları Esirgeme Kurumundan alınan mektupta; Türkiye'de çocuk hukukunun korunması için yürürlüğe girmiş olan kanunlar ile çocukluğun ve çocukların korunması için kurulmuş kurumlar hakkında bilgi talep edilmiştir. İspanya'da bu alanda yürütülen çalışmaları gösterir broşürlerin Türkiye'deki ilgili makamlara gönderilmesiyle çocuk esirgeme kurumlarının geliştirilmesi konusunda karşılıklı bilgi alışverişi sağlanmak istenmiştir.⁷¹

Tüm bu gelişmeler Türkiye için farklı ülkelerin deneyim ve uygulamaları hakkında bilgi edinmek ve çocukların korunmasıyla ilgili meselelerde etkili çözümler üretmek açısından önem taşımış, toplumlar arasında gerçekleşen bu dayanışma sayesinde sadece bilgi alışverişi değil, aynı zamanda ortak projeler gerçekleştirmek açısından da kolektif bir çaba sergilenmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Dünya savaşlarının toplumlar üzerindeki yıkıcı etkileri, çocukların mağdur olma riskini önemli ölçüde artırmıştır. Bu durum, çocuk hakları ve koruma mekanizmalarının güçlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Elde edilen kaynaklar ve bu konuda yapılan araştırma sonuçları söz konusu mekanizmaların etkin bir şekilde işleminde dış yardımların kritik bir araç olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, çocukların korunmasına yönelik uluslararası stratejilerin geliştirilmesi, savaş sonrası yeniden inşa sürecinin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmelidir.

1919-1945 yılları arasında Türkiye, çocuk hakları ve korunması konusunda önemli adımlar atarak çeşitli sosyal hizmetler ve kurumlar aracılığıyla çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik stratejiler geliştirmiştir. Literatürde kimsesiz ve yoksul çocuk kavramlarının dünya uluslarının ortak bir sorunu olarak ele alınması, ilgili kurumların meseleye dair çözüm arayışlarını acil ve resmi bir boyuta taşımıştır. Ayrıca, bu durumun dünya genelinde toplumsal bir duyarlılık yarattığı söylenebilir.

Savaşın yıkıcı etkileri altında kalan toplumun savunmasız gruplarından çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çabalar, özellikle gıda yardımları aracılığıyla temel beslenme ihtiyaçlarının giderilmesine odaklanmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler, uluslararası yardım kuruluşları ve devletlerin gıda yardımlarıyla çocukların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflediğini göstermektedir. Ayrıca sağlanan eğitim hizmetleri, çocukların gelecekteki yaşamlarını şekillendirmelerine yardımcı olmasının yanı sıra toplumun genel eğitim seviyesini artırma çabalarını da yansıtmaktadır. Çeşitli eşya ve nakdi yardımlar, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik diğer yardım çabalarını destekler niteliktedir.

⁷⁰ BCA. Çocuk Esirgeme Kurumu Tarafından Yayınlanan Yayının Gönderilmesi, 44312-211099-4, 16 Ekim 1946.

⁷¹ BCA. Barselon Çocuk Esirgeme Derneği'nin Ülkemizdeki Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kanunlar Hakkında Bilgi Talebi, 7582-44370-4, 22 Ağustos 1947.

Ulusların yardımlaşma mekanizması ve oluşturulan evrensel hukuki zeminde çocukların korunması noktasında etkililiğin 1945 sonrasında arttığı değerlendirilmektedir. 1945 sonrasındaki dönemde çocukların korunmasına ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik girişimler, toplumsal farkındalığı artırdığı gibi bireylerin ve kuruluşların çocukların hayatlarına dokunma arzusunu güçlendirmiştir. Bu destekler, savaşın yarattığı derin yaraların sarılmasında bir umut ışığı olmuştur.

Türkiye'nin, uluslararası iş birlikleri çerçevesinde diğer ülkelerle bilgi ve deneyim alışverişinde bulunması, sosyal hizmetlerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle çocuk evleri, eğitim programları ve sağlık hizmetleri gibi uygulamalar, Türkiye'nin çocuk koruma alanındaki öncülüğünü pekiştirmiştir. Bu dönemde Türkiye, çocukların korunmasına yönelik stratejileriyle sadece kendi sınırları içinde değil, uluslararası alanda da örnek teşkil eden bir model oluşturmuştur. Gelecek nesillerin sağlıklı bir şekilde büyümesi için atılan bu adımlar, sosyal adalet ve insan hakları perspektifinden değerlendirildiğinde Türkiye'nin toplumsal gelişimine de katkı sağladığı söylenebilir. Hilal-i Ahmer ve Kızılay gibi devletin sosyal yardım politikasına hizmet eden kurumlarının savaş mağduru dünya çocuklarına ulaşarak başta gıda ve giyim olmak üzere ihtiyaçların karşılaması bu aktif rolü ortaya koyması bakımından önemlidir.

Türkiye'nin yoksul ve kimsesiz çocuklara yardım konusunda üstlendiği sorumluluk, dış politikasındaki prestiji artırmış ve özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin yardımsever kimliği yardım çağrısı alan ilk ülkeler arasında yer almasına yol açmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin uluslararası platformlarda etkili bir aktör olarak ortaya çıktığını söylemek mümkündür. 1949'da BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne imza atması ise Türkiye'nin dış politikasında yer verdiği dış yardım konusundaki taahhütlerinin zenginleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Ortak bir mesele olarak ulusların dayanışması ve iş birliğini gerekli gören çocukların korunması meselesinde Avrupa ülkelerinin geliştirdiği hukuksal zeminin örnek alınması, Türkiye'nin de Irak başta olmak üzere çocukların korunması yönünde kurumsal zeminini oluşturmaya çalışan ülkelere katkıda bulunması, ulusların dayanışma örnekleri arasında sayılmaktadır. Avrupa'daki yayınların takip edilmesi ve yurtdışındaki yardım derneklerinin faaliyetlerinden haberdar olunması, Türk çocuklarının sorunlarına dikkat çekilmesi açısından önem taşımıştır. Bunun yanında Türkiye'nin çocukların korunması hususunda gelişmiş ülkelerin mevzuatlarından yararlanmak istemesi, uluslararası standartlara uyum sağlama çabalarını yansıtmaktadır.

1919 yılından II. Dünya Savaşının yaralarının henüz sarılmaya devam ettiği 1950'lere kadar geçen dinamik süreçte, dünya genelinde resmi çocuk koruma politikalarının temelleri atılmış ve insani değerler evrensel bir çerçevede yeniden tanımlanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları, çocuk koruma stratejilerinin gelişimini hızlandırmış ve uluslararası iş birliğinin önemini gözler önüne sermiştir. Bu çalışma ile Türkiye'nin çocuk koruma alanında sadece iç politikalarla değil, aynı zamanda uluslararası iş birliği ve yardım faaliyetleriyle de aktif bir rol üstlendiği vurgulanmak istenmiş ve çalışmanın savı, döneme ait kurumsal gelişmeler, yardım faaliyetleri ve uluslararası sözleşmelere katılım gibi verilerle desteklenmektedir. Böylece Türkiye'nin, çocukların korunması konusundaki stratejileriyle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde örnek bir model oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Çocukların korunmasına yönelik bu çabalar, yalnızca geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda geleceğin daha umut dolu inşasında da kritik bir rol oynamaktadır. Bu stratejilerin

etkili olabilmesi için ülkeler arası iş birliğinin devamlılığı ve yerel düzeyde uygulanabilirliğin sağlanması kritik öneme sahiptir. Dolayısıyla gelecek nesillerin korunması ve haklarının güvence altına alınması için uluslararası topluluk ve kurumların kararlılıkla hareket etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, çocuk hakları konusundaki farkındalığın artırılması ve daha etkin stratejilerin geliştirilmesi, ilerleyen yıllarda çocuk koruma alanında atılacak en önemli adımlardan biri olacaktır.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). Milletlerarası Çocuk Yardım Sandığı Yerine Kaim Olmak Üzere Kurulacak Daimî Teşkilata Hükümetimizin de Katılması, 30.18.1.2/121.98.2, 12 Ocak 1950.
- BCA. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti ile Birleşmiş Milletler Milletlerarası Çocuklara Acil Yardım Fonu Arasında İmzalanan Teknik Yardım Anlaşması, 30.18.1.2/133.69.8, 4 Ağustos 1953.
- BCA. (Amerika'da Açılacak İçtimai Sıhhi Çocuk Kongresi'ne Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Kırıkkale Milletvekili Dr. Fuat'ın Katılması, 30.18.1.1/13.27.18, 13 Mayıs 1925.
- BCA. Belgrad'da toplanacak Uluslararası Çocuk Esirgeme Kongresi'ne Katılacak M. Ali Sancaktar ve Fatma Memik'e Döviz Verilmesi, 30.18.1.2/84.89.10, 8 Ekim 1938.
- BCA. Frankfurt'ta Toplanacak Uluslararası Çocuk Esirgeme Kurumu Kongresi'ne Katılacak Fuat Umay ile Faik Kaltakıran'a Döviz Verilmesi, 30.18.1.2/83.54.14, 21 Haziran 1938.
- BCA. National Council For Prevention Of War Adli Kurumun Avrupa'nın İşgal Altındaki Ülkelerinde Yaşayan Çocuklara Yardım Talep Eden Mektubu, 502/23242-101480, 30 Kasım 1943.
- BCA. Avrupa'daki Kimsesiz Çocuklara Gıda Yardımı Amacıyla Kurulan Heyetin Ülkemizden Yardım Talebi, 23679-103209-2, 21 Haziran 1944.
- BCA. İsveç'in Hilal-i Ahmer Cemiyetine Yaptığı Bağış, 221528-215116-7-8, 17 Eylül 1919.
- BCA. Beynelmilel Çocuklara Yardım Cemiyeti Tarafından Hilal-i Ahmer Heyeti'ne Yüz Adet Battaniyenin Gönderilmesi, HR.İM./65.33, 8 Ocak 1923.
- BCA. Avrupa'nın meşhur İnsaniyetperverlerinden Mösyö Kornig'in Etfal İçin Beynelmilel Bir İlim ve Terbiye Merkezi Kurma Tasavvur ve Teşebbüsünde Bulunduğu, HR.TO./ 605.82, 5 Ekim 1916.
- BCA. İsveç'te Banka Direktörlerinden Hermann Stenberg'in Hilal-i Ahmer Cemiyetine Türk Şehit Çocukları İçin Yaptığı Bağış, 539-221528-215116, 18 Eylül 1919.
- BCA. Şark Cephesi'ndeki Okullar ile Himaye-i Etfal Cemiyeti İçin Azerbaycan'dan Türkiye'ye Sevk Edilecek Benzin ve Petrol, 36206-143248-52, 15 Ocak 1922.
- BCA. Şehit Çocuklarının Himaye ve Eğitimi ile Gazilerin Refahı İçin Gerekli Tedbirleri Tespit Edecek Bir Komisyonun Kurulması, 30.18.1.1/3.28.17, 3 Temmuz 1921.
- BCA. İtalya'da Yetim ve Fakir Çocuklara Yardım, 44144-209531-8, 30 Haziran 1936.
- BCA. Rodos'taki İtalyan Çocuk ve Hastalara Kızılay'ın Gıda Yardımının Gönderildiği, 30.10.0.0/178.234.21, 17 Mart 1941.

- BCA. Atina'daki Öksüz Çocuklara Yardım Kampanyası Çerçevesinde İngiltere Büyükelçiliğine Gönderilmesi İstenen 1 Balya Battaniyenin Gümrük İzni, 37353-150037-7, 8 Ağustos 1946.
- BCA. Avusturya Başkanlığı Tarafından Kimsesiz Çocuklar ve Yaşlılar İçin Yardım Toplanması Maksudıyla Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliğine Yapılan Başvuru, 42797-193150-8, 7 Kasım 1947.
- BCA. Türk Kızılay'ı Mülteci Arap Çocuklara Yaptığı Çadır, Kıyafet ve Battaniye Yardımları, 35970-142028-24, 6 Ocak 1950.
- BCA. Memleketimizde Çocukları Korumaya Yönelik Bir Kanun Projesi İçin Dış Ülkelerin Kanunlarının Tetkik Edilmesi, 571-35999-142224, 7 Temmuz 1924.
- BCA. Romanya'ya Ait Çocukları Koruma Kanunlarının Temin Edilmesi, 540-44630-214367, 30 Temmuz 1924.
- BCA. Çocukların Korunması ile İlgili Kanunların Gönderilmesi, 525-38661-155994, 16 Ağustos 1924.
- BCA. Çeşitli Ülkelere ve İsviçre'ye Ait Çocukları Koruma Kanunlarının Temin Edilmesi, 540-44630-214367, 10 Ağustos 1924.
- BCA. Beynelmilel Çocuklara Muavenet İttihadı Tarafından Neşr Edilen Bülten, 539-219638-213106-29, 25 Temmuz 1925.
- BCA. Danimarka Himaye-i Etfale Aid Olan Kanun ve Nizamnamelerin Gönderilmesi, 539-220109-213745, 17 Eylül 1924.
- BCA. Irak Elçiliğinin Türkiye'de Uygulanan Çocuk ve Öğrencilerin Himayesiyle İlgili Kanunları Talep Etmesi, 10748-66608-6, 8 Ekim 1938.
- BCA. Sovyet Yazarların Türkiye'deki Çocuk Esirgeme Kurumundan istedikleri Faaliyet Çizelgesi, 35594-140116-2, 25 Ağustos 1941.
- BCA. Alman Müessesesinin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti'ne Ait İş Programını Talebi, 32092-127135-4, 24 Eylül 1942.
- BCA. Çocuk Esirgeme Kurumuna Ait Dergi ve Gazetelerin Irak Büyükelçiliğine Gönderilmesi, 10650-66241-9, 28 Kasım 1945.
- BCA. Çocuk Esirgeme Kurumu Tarafından Yayınlanan Yayının Gönderilmesi, 44312-211099-4, 16 Ekim 1946.
- BCA. Barselon Çocuk Esirgeme Derneği'nin Ülkemizdeki Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kanunlar Hakkında Bilgi Talebi, 7582-44370-4, 22 Ağustos 1947.

2. Resmi Yayınlar

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Raporun Ekleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Sonuç Gözlemleri. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını, 2001.

Dış Yardımların Düzenlenmesi Seçilmiş Ülke Uygulamaları 2011/2012. Ankara: TİKA Yayınları, 2013.

Handbook Of International Organisations (Associations, Bureaux, Committees, Etc.). Geneva: League Of Nations Publisher, 1938.

League of Nations, Protection of Children Report of the Fifth Committee to the Fifth Assembly, Geneva, 1924.

League of Nations Archives. Child Protection, Correspondence with the Turkish Association for Child Protection, R684/12/63295/34652, 1927.

League of Nations Archives. 2nd Balkan Congress for the Protection of Childhood, 34050/16645, 1938.

Resmi Gazete, Sayı:4921, 25 Eylül 1941, 1741.

TBMM Kanunlar Dergisi, Cilt:22, 22 Eylül 1941, s.839.

United Nations Library/Archives. IVth International Congress of Childhood's Works, LON/BPC/ENF/76, 1924.

3. Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgün, Seçil Kara ve Murat Uluğtekin. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a* 2. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi, 2001.

Akgün, Seçil Karal ve Murat Uluğtekin. *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*. Ankara: Kızılay Yayınları, 2020.

Akyüz, Emine. "Önemli Kanunlarımızda Çocuğun Korunmasına İlişkin Hükümler ve Boşluklar", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 12, no.1 (1979): 137-152.

Arslan, Erdal ve Kerem Kiper. "Dış Yardım Nedir? Niçin Yapılır?", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, no.14 (2015):10.

Ballar, Suat. *Çocuk Hakları*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1998.

Birtek, Nuri. "Türkiye'nin Dış Yardımları ve Yönetimi", Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı Dış Ekonomik İlişkiler Genel Müdürlüğü, 1996.

Cabanes, Bruno. "Humanitarianism Old and New: Eglantyne Jebb and Children's Rights" *The Great War and the Origins of Humanitarianism 1918- 1924*, New York: Cambridge University Press, 2014.

Çakır, Gül, "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'de Aile Hukuku ve Çocuk Hakları", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18, no.1 (2020):349-368.

Çapa, Mesut. *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Ankara: Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2010.

Dereci, Şeyma. "Balkan Savaşları Sırasında Dul, Yetim ve Kimsesizleri Korumaya Yönelik Sosyal Yardım Uygulamaları", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3, no. 5 (2013): 191-211.

Ekici, Fatma Yaşar. "Geçmişten Günümüze Çocukların Korunmasına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme", *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, no.4 (2015):44-66.

Emine Akyüz, *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.

İnan, Ali Naim. *Çocuk Hukuku*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968.

- İnan, Ali Naim. "Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi" *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 1, no.1 (1968): 201-219.
- Keser, Ulvi. "Arşiv Belgeleri Işığında İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye'de Mülteciler ve Esirler Sorunu" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 8, no.18-19 (2009):185-208.
- Kıranlar, Safiye. "Savaş Yıllarında Türkiye'de Sosyal Yardım Faaliyetleri (1914-1923)", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2005.
- "Kitabiyat", Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, 4, no. 41, (1925):1887-1890.
- Kobat, İsmet Baysan. "Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuk Hakları Işığında Çocuk Suçluluğu ve Nedenleri", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Konukçu, Celal Kürşat. "Çocuk Esirgeme Kurumu (1923-1981)", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2022.
- "Balkan Çocuk Esirgeme Kongresi", *Kurun* (3 Nisan 1936) 3.
- Libby, Frederick J. *To End War: The Story of the National Council for Prevention of War*, New York 1969.
- Özbek, Nadir. *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal Devlet; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet (1876-1914)*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Pierre Boissier, *Henry Dunant*, Geneva: Henry Dunant Institute, 1974.
- Sarıkaya, Makbule. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no.34 (2007):321-338.
- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.
- Şeker, Kevser. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1917-1981)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2015.
- Tevetoğlu, Fethi. "Atatürk'ün Toplanmamış Yazıları", *Belleten* 54, no.211, (Aralık 1990):531-546.
- Uğur, Çetin Serkan. "Türkiye'de çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü, Aile", Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara 2018.
- Ünal, Şeref. *İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara: TBMM Basımevi, 2001.

4. İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://kat.bandirma.edu.tr/tr/kat/h/Tibbin-Kurtulusu-Ilk-Kadin-Doktorlar-3264>, Erişim Tarihi:20 Ağustos 2024.

Summary

The years 1919-1945, when World War I and II took place, were years of devastating conflicts in human history. These wars, which left deep marks on societies, caused great destruction not only on military fronts but also in civilian life. Many problems such as poverty, hunger, lack of education and traumas emerged as a direct result of wars. Children, the most vulnerable segment of societies, were among the groups most affected by this process. The victimizations, migrations and social crises caused by wars brought the protection of children to the agenda as an urgent issue, and the protection of children was addressed not only as a national issue but also as an international problem.

The sources reached for this study, which was carried out by subjecting the documents obtained from the Presidency of State Archives to document analysis, were supported by first-hand and second-hand works on the subject. In addition, reports obtained from the digital archive of the League of Nations, which form the basis of important decisions and practices in terms of the protection of children, were among the basic sources, and among these, the source framework of the study was expanded by examining the congresses that Turkey participated in.

The study aims to lay the groundwork for raising awareness on the protection of children by emphasizing the effects of wars and the accompanying social and economic crises on children. Therefore, the introduction section of the study addresses child protection policies established internationally to understand the effects of wars on children. In this context, the importance of solidarity and cooperation between countries is emphasized.

Under the subtitle of “International Meetings Bringing the Issue of Child Protection to the Agenda and Turkey’s Role” in the study, examples of congresses and meetings where nations came together to address the issue of child protection since the end of World War I in 1919 are given. In particular, decisions taken at congresses attended by Turkey are emphasized, emphasizing Turkey’s active role in protecting children. The strategies developed by Turkey for child victims of war regarding the issue have paved the way for Turkey’s recognition on international platforms. Therefore, the work carried out for the protection of children is evaluated not only as an aid activity, but also as an indicator of international cooperation and solidarity.

In the study, examples of aid activities carried out with a sense of social responsibility were given under the subheading “Aid Activities for Children with Corporate and Individual Donations”, and the function of these activities to create awareness in society about children’s rights was emphasized. Under this heading, Turkey’s aid projects for children who are victims of war were also given in detail. In this context, it was emphasized that Turkey carried out many aid activities for war victims after both World War I and World War II and became a part of the international mobilization for the protection of children. Turkey’s efforts in this area have become an important element of prestige in terms of both its internal dynamics and international relations. The last subheading, “The Issue of the Protection of Children in the Institutional and Legal Cooperation of Nations”, touched upon the institutional and legal cooperation of nations, which has a critical importance in the issue of child protection. Under the title, it is emphasized that Turkey examines the legal regulations of developed countries in order to effectively defend and implement children’s rights, and also its efforts in developing the Child Protection Agency are mentioned, and in addition, the requests for assistance from countries where Turkey is an example in this regard are included.

As a result, it is thought that the study will increase awareness on the protection of children from a historical perspective and contribute to the strengthening of international cooperation. Thus, it will be possible to take the necessary steps to avoid similar destructions in the future with the lessons learned from the past.